
ASEAN – zóna míru a stability?

Wilfried A. Herrmann

V době, kdy v Evropě planulo víc ozbrojených konfliktů než během celé studené války, kdy v Jižní Americe byly na denním pořádku nejen gerillové války a drogové konflikty, ale i masové sociální pohromy jako cholerové epidemie a kdy v Africe, sužované téměř každoročně katastrofálním hladomory a navíc občanskými válkami různé intenzity (např. v Súdánu a v Etiopii), se rozsáhlý kdysi krizový region (v letech 1950–1985) – jihovýchodní Asie – zdál zónou míru a stability. Je to tím pozoruhodnější, že „jihovýchodní Asie představuje celý komplex rozmanitých a do jisté míry konfliktních etnických, náboženských a místních skupin“.¹

Jaké faktory přiměly státy ASEAN (Barmu, Brunej, Indonésii, Laos, Malajsii, Filipínskou republiku, Singapur, Thajsko, Vietnam) a Kambodžu k pochopení jejich částečně historických, antagonistických možností rozvoje? Byl to programový cíl „regionální adaptability“² vyhlášený ze strany ASEAN, tj. vnitřní stabilita a ekonomická prosperita dokládající životaschopnost tohoto subregionu i jeho vnější akceptaci, anebo to bylo stažení významných mocností ze „zahraničněpolitické hry s konstantním součtem“,³ vedoucí k novému rozdělení moci v regionu jihovýchodní Asie bez vytvoření nějakého „místního leviatana“ (Huntington)?⁴ A jaké vztahy udržuje tento region s Evropou a se západním světem? Je třeba připomenout, že je to region, z něhož vzešla finanční krize v říjnu 1997 globálně zasáhla ostatní kapitálové trhy. V návaznosti na tento obecný makropolitický nástin podmínek jihovýchodní Asie bude těmto otázkám věnována následující stat.

Makropolitické podmínky regionu

Od konce studené války dochází k celosvětovému přeorientování bezpečnostní politiky od starého stylu geopolitiky/geostrategie ke „geoekonomii“. V rámci komplexní globalizace kapitalistického ekonomického systému se nadnárodní skupiny či společnosti a subregionální „růstově orientované zóny“ („Natural Economic Territories“ – NET/)⁵ staly důležitými základními „kameny“ tohoto vývoje, „demilitarizujícího“ a vzrůstající měrou „ekonomizujícího“ vojenské myšlení. Zároveň však byl tento vývoj spojen s univerzálním procesem prohlubování vzájemné závislosti.

V této souvislosti byl regionálním mocnostem asijsko-tichomořského regionu – Japonsku, Čínské lidové republice a „asijským tygrům“ – přisouzen větší význam z hlediska světové politiky, neboť podle názoru mnoha expertů se tento region vzhledem ke své ekonomické dynamice, ke svému stále vzrůstajícímu populačnímu potenciálu, ke svým standardům školení a vzdělávání, ke své kulturní adaptibilitě i k dalším faktorům stane ve 21. století novou osou světové ekonomiky.

V Japonsku, byť ekonomicky v Asii dominuje, je třeba vidět „dřímajícího obra“ vzhledem k tomu, že jeho politické i vojenské zdroje a kapacity jsou omezené. Japonsko jako země ekonomicky silná, politicky umírněná a bezpečnostněpoliticky/vojensky spíše nevýrazná a váhavá bude dál sledovat svou vlastní cestu. Ve střednědobém výhledu si zachová i svou vnitřní orientaci, aby mohlo uskutečnit potřebné nové úpravy svých sociálních i ekonomických podmínek. Pokud jde o ekonomiku, je Japonsko (kromě Spojených států amerických) nejdůležitější zemí pro asijsko-tichomořský region. Japonsko sleduje globální ekonomickou politiku charakterizovanou krátkými přepravními cestami k produkčním centřům, levnými výrobními základnami, jakož i krátkými cestami k trhům. Tato politika

má zredukovat potenciální závislost jeho průmyslových odvětví na surovinách. V rámci této celkové koncepce mají hlavní význam „asijské tygři“ a státy ASEAN. Technologicky velmi vyspělé státy napomáhají k transferu japonské technologie do regionu; méně rozvinuté země mají levnější pracovní sílu než Japonsko. Se zřetelem k jeho příznivému ekonomickému rozvoji představuje celá tato skupina států důležitý budoucí trh pro Japonsko. Ale právě političtí ekonomové jihovýchodní Asie také předpokládali negativní příklad japonských ekonomických reforem v 80. letech, které nebyly uskutečněny dostatečně rázně. V důsledku nedostatečných deregulací a vázanosti měn na americký dolar propukla v říjnu 1997 finanční krize, která vznikla ve státech ASEAN a v Korejské republice a zasáhla globální finanční trhy. Je však možné, že se celý region i Japonsko zotaví z této fáze slabosti a ve střednědobém či dlouhodobém výhledu bude fungovat lépe než dříve.

Pokud se týká bezpečnostní politiky, je role Japonska stále omezená. Navzdory značné kvalitativní modernizaci japonských sil sebeobrany se tento stav nezmění. Pokud jde o vnitrostátní politiku, volnost jednání je omezena ústavními zábranami, které ukládá článek 6 japonské Ústavy, i omezenou sociální akceptací ozbrojených sil. A pokud jde o zahraniční politiku, staré obavy regionálních sousedů z možného obnovení „žlutého imperialismu“ přetrvávají i nadále, což bude výrazně omezovat politické alternativy japonského jednání.

S vynaložením veškeré energie a do všech důsledků usiluje *Čínská lidová republika* o status „supervelmoci 21. století“. Pokud jde o zahraniční politiku, je čínská akční volnost omezena pouze vztahem ke Spojeným státům, který je zatížen problémy v oblasti lidských práv a šíření jaderných zbraní. Ve srovnání s tím jsou bilaterální vztahy Čínské lidové republiky a s národy jihovýchodní Asie stabilní až dobré. Integrace Číny do ASEAN-Post Ministerial Conference (ASEAN-PMC) zřetelně rozšířila základnu čínské politiky. Z hospodářského hlediska „Pan-Čína“ spolu s „čínským ekonomickým prostorem“ (Chinese Economic Area /CEA/ společně s Tchaj-wanem a se zvláštní administrativní oblastí Hongkong) a s podporou zahraničních Číňanů je na cestě k postavení světové ekonomické mocnosti. Že se chce Čínská lidová republika ujmout této role a že ji bude schopna odpovědně plnit, ukázala finanční krize v roce 1997. Neboť bez odpovědného chování Číny, která ve všeobecném spekulacním kolotoči nedevalvovala svou měnu, by podle názoru významného ekonoma Stanleyho Fishera z Mezinárodního měnového fondu mohla být důsledkem celosvětová ekonomická krize netušeného rozsahu.⁶

Změna ve směru geoeconomického myšlení se však zřetelně projevuje rovněž ve výběru politických vůdců i v nedávných rozhodnutích přijatých na XV. sjezdu Komunistické strany Číny. Tato rozhodnutí jasně posilují pozici ekonomických reformistů, a tak zajišťují nezvratnost zahájeného procesu. Čínská lidová republika chce podle vlastního prohlášení dosáhnout do roku 2050 úroveň středně rozvinuté země. Ze současného pohledu se tento cíl zdá zcela realistický. Pokud jde o bezpečnostní politiku, modernizace čínských ozbrojených sil je pro všechny sousedy přijatelná, je-li brán v úvahu technologický deficit Čínské lidové armády. Z dlouhodobého pohledu se nějaké budoucí expanzionistické tendence zdají dost nepravděpodobné, třebaže se Čínská lidová republika netají svým stanoviskem k otázkám Paracelských/Spratleyových ostrovů a Tchaj-wanu, tj. že tyto regiony patří k jejímu území.

Po reintegraci Hongkongu do Čínské lidové republiky v červenci 1997 představují klasické „asijské tygry“ pouze Singapur, Korejská republika a Tchaj-wan, k nimž se však podle názoru některých expertů přiřadí i „malé tygři připravené ke skoku“ (ze států ASEAN jde o Malajsii a o Thajsko a v dlouhodobějším výhledu také o Indonésii a o Vietnam).

Po fázi vnitřní politické konsolidace, která výrazně stabilizovala demokracii, získala *Korejská republika* solidní základnu pro uspořádání své zahraniční politiky. S ukončením studené války, s rozpadem Sovětského svazu a se společným vstupem KLDK i Korejské republiky do OSN v září 1991 získala zahraniční politika Korejské republiky větší volnost jednání. Toho využívá především k zesílení úsilí o dosažení korejského znovusjednocení,

keré se tak dostalo do popředí veřejného politického zájmu nejen v samotné Korejské republice, ale i v sousedních zemích a u velkých mocností.⁷ V této souvislosti je důležité datum 9. 12. 1997, kdy byly zahájeny oficiální mírové rozhovory. Třebaže KLR a Korejská republika, jakož i Spojené státy a Čínská lidová republika nepředpokládají brzké uzavření dohody, nelze podceňovat symbolický charakter tohoto úsilí, neboť vysvětluje tři podstatné faktory:

- 1) Opětné sjednocení bude možné v dohledné budoucnosti.
- 2) Znovusjednocení bude pravděpodobně dosaženo bez ozbrojeného konfliktu.
- 3) Korea bude znovusjednocena na demokratickém a tržně orientovaném otevřeném základě.

Z ekonomického hlediska je Korejská republika nejrozvinutější zemí z „asijských tygrů“. Jako největší z pokročilých rozvojových zemí, pokud jde o rozlohu a počet obyvatel, vykazuje třetí největší hrubý národní produkt z asijských zemí, a to po Japonsku a Čínské lidové republice.⁸ To je vidět z výsledků ekonomické a technické úrovně rozvoje, kterých Korejská republika dosáhla od konce 50. let v podobě „hospodářského zázraku“ s nejvyššími růstovými parametry. Avšak v posledních několika letech v důsledku intenzivní tržní orientace na Spojené státy, celosvětové recese i vnitřních organizačních problémů klesly tyto růstové parametry pod 4 %. Kromě toho se ekonomická situace zhoršila v důsledku dříve zanedbaných strukturálních reforem. Proto musela tato země v roce 1997 požádat o úvěr ve výši 57 mil. \$ od Mezinárodního měnového fondu. Korejská republika tak přijala největší finanční podporu za dobu své existence.

Korejská republika se pokouší stabilizovat svůj status země OECD, který získala v roce 1996. Avšak přebytek obchodní bilance z obchodních aktivit se Spojenými státy k tomu nestačí. Proto se Korejská republika poohlíží po nových trzích, aby mohla diverzifikovat svůj vývoz. Proto upírá svůj pohled na Čínskou lidovou republiku, na Rusko, na země ASEAN a s jistotou zdrženlivostí i na KLR. Zároveň s nezbytnými strukturálními reformami své ekonomiky bude patrně schopna konsolidovat ve střednědobém výhledu svůj status země OECD a zajistit si solidní ekonomickou základnu pro svou politickou ačnickou volnost.

V bezpečnostněpolitické/vojenské sféře se vnitropolitická role jihokorejské armády změnila. S prohlubující se demokratizací země bylo do značné míry skoncováno s politickými aktivitami ozbrojených sil zavedením občanských kontrolních orgánů.⁹ Vojenské úkoly zůstaly nezměněné a týkají se především ochrany jihokorejského území proti KLR. Při plnění tohoto poslání mají jihokorejské ozbrojené síly k dispozici nejvyspělejší zbrojní technologie a opírají se o podporu přítomných vojenských sil USA zhruba o 35 000 mužích. Jsou konfrontovány se severokorejskými ozbrojenými silami, jež sice mají početní převahu, ale kvalitativně nižší úroveň vzhledem k politické, ekonomické i technologické izolaci země. V konvenční sféře jsou tedy jihokorejské ozbrojené síly schopny zabezpečit volnost jednání politických vůdců při sledování jejich „politiky vůči Severu“. Jaderný vývoj KLR, který doposud nebyl zcela vyjasněn, stále vyžaduje nezbytnou podporu Korejské republiky ze strany Spojených států. Hlavním cílem jihokorejské bezpečnostní politiky není zahnat KLR do rohu, a tak jí přimět k iracionálním krokům.

Vzhledem ke své exponované geografické poloze není Korejská republika zapojena jako plnoprávný člen do žádné regionální organizace. Avšak vzhledem ke svým silným ekonomickým vazbám a k intenzivním zájmům v regionu jihovýchodní Asie si zajistila „status dialogového partnera“ v ASEAN-PMC. Tento statut jí poskytuje příležitost k uplatňování politického i ekonomického vlivu v jihovýchodní Asii. Pro Korejskou republiku má tento region rozhodující význam z hlediska jejího ekonomického růstu, a to vzhledem k možnostem dalších investic a budoucí relokace své produkce. Země ASEAN (především Thajsko a Vietnam) nabízejí krátké cesty ke zdrojům a získávání nových odbytových trhů pro korejské produkty v Indočíně a v regionu Indického oceánu (Indie). Kromě toho pro korejské investory (výjimkou je Singapur) nabízejí nízké mzdové náklady, což je důležité pro takovou exportně orientovanou ekonomiku, jakou je jihokorejská.

Od počátku 90. let prodělal vnitřní politický systém *Tchaj-wanu* radikální změny. Po ukončení období komunistické revolty a aktuálního výjimečného stavu prezidentem Li Teng-chuejem (anglický přepis Lee Teng-hui) v roce 1991 se v roce 1992 uskutečnily volby pro druhé zasedání zákonodárního sboru od roku 1947 (v té době ještě v Číně).¹⁰ Navzdory absolutní většině, kterou získal vládnoucí Kuomintang (KMT), se v důsledku demokratických volebních struktur také pro etnické Tchajwance otevřely možnosti reformovat staré antikomunistické struktury vlády a prosadit demokratickou sociální strukturu. Toto úsilí bylo podpořeno jmenováním etnického Tchajwance Lien Čanga (anglický přepis Lien Chang) ministerským předsedou v roce 1993.¹¹

Během předvolební kampaně se zřetelně projeví rozdílné postoje KMT a opozice, především Demokratické pokrokové strany (Democratic Progressive Party – DPP). Zatímco KMT soustřeďoval pozornost na opětné sjednocení s Čínskou lidovou republikou, DPP prosazovala nezávislost Tchaj-wanu. Navzdory politické kampani za opětný návrat Tchaj-wanu do OSN, odstartované v květnu 1993, zůstal cíl KMT nezměněn. Ve srovnání se současným vývojem je těžké odhadnout šance na splnění tohoto cíle. Čínská lidová republika je totiž stálým členem Rady bezpečnosti OSN a má právo veta. Kromě toho využila možností, které znovu získala po skončení studené války, k jednání o navázání nových diplomatických vztahů v asijském regionu, a to na úkor Tchaj-wanu, neboť ČLR navazuje vztahy pouze za podmínky, že Tchaj-wan bude příslušnou zemí považován za *provincii* Čínské lidové republiky. To představuje značný politický nátlak Pekingu na Tchaj-wan, zvláště když počet diplomatických relací Tchaj-peje se již v 70. letech snížil v důsledku uznání Čínské lidové republiky ze strany Spojených států. Tchaj-wanu se v posledních několika letech podařilo navázat diplomatické vztahy s několika menšími zeměmi Střední Ameriky a Afriky, jimž poskytl velkorysou rozvojovou pomoc, ale v současné době uznává Tchaj-wan jako Čínskou republiku pouze 29 států.

Vzhledem ke své ekonomické výkonnosti si však tato země vytvořila v asijském regionu velmi dobré politicko-hospodářské vztahy. Tchaj-wan je jedním z největších investorů v asijském regionu. Např. tchajwanské peníze plynou do téměř všech asijských států (s výjimkou Japonska a Bruneje) a zatím i do evropských států (např. do pobaltských států). Tchajwanská ekonomika je však do značné míry závislá na americkém trhu, a tak je stále vystavena riziku sankcí ze strany USA zaměřených na snížení obchodního deficitu USA s Tchaj-wanem. V posledních několika letech začal Tchaj-wan čelit této hrozbě liberalizací vlastního obchodu a investičních aktivit v Čínské lidové republice. Nejvýznamnější z těchto aktivit bylo uzavření tzv. Taiwan Street Agreement mezi vysokými (nikoli oficiálními státními) delegacemi z Tchaj-wanu a z Čínské lidové republiky v roce 1993. Tchajwanské společnosti mohou podle této dohody rozvíjet investiční i výrobní činnost v Čínské lidové republice. Jejich produkty jsou exportovány z Čínské lidové republiky do Spojených států. To se odráží v čínsko-americké obchodní bilanci, zatímco se přebytek obchodní bilance Tchaj-wanu se Spojenými státy snižuje. Značná část zisků je však transferována na Tchaj-wan, takže jeho příjmy ze zahraniční výměny vzrůstají a vysoká úroveň zahraničněobchodních přebytků Tchaj-wanu může být zachována. To ještě více přiblíží Tchaj-wan k jeho cíli – získat ve střednědobém horizontu status rozvinuté země –, třebaže se jeho vnitřní podmínky zhoršily zvýšením rozvojových i pracovních nákladů.

Celkově lze ekonomický rozvoj posuzovat pozitivně. Přesto se Tchaj-wan bude i nadále potýkat s diskrepancí mezi svým úsilím o vysokou ekonomickou reputaci a faktickým vykazováním pouze nízkého politického profilu. V bezpečnostněpolitické/vojenské sféře má Tchaj-wan technologicky dobře vybavené a bojeschopné ozbrojené síly, které byly v posledních několika letech průběžně modernizovány. Ty slouží k preventivní ochraně před eventuální intervencí ze strany Čínské lidové republiky a k obraně tchajwanského území. Avšak v průběhu ekonomického sblížení se vojenské aktivity Čínské lidové republiky změnily. Až do nedávné doby prováděla ČLR rozsáhlé manévry v bezprostředním sousedství Tchaj-wanu, zatímco v červenci 1993 uspořádala své velké manévry v pobřežní pro-

vincii Kuang-tung (v blízkosti Chaj-nanu, ostrova v Jihočínském moři). To vypovídá o zmírňování napětí mezi oběma Čínami. I když v roce 1995 Číňané testovali své rakety v bezprostřední blízkosti Tchaj-wanu, byly tyto testy posuzovány jen jako projev „nelibosti“ Čínské lidové republiky v souvislosti se soukromou návštěvou, kterou v dubnu 1995 vykonal tchajwanský prezident Li ve Spojených státech.

V makropolitické analýze asijsko-tichomořského regionu je třeba brát v úvahu i další důležité vývojové trendy v regionu východní/jihovýchodní Asie, ovlivňující bezpečnostní politiku nejen jednotlivých zemí, ale i států ASEAN jako celku:

* vojenské „stažení“ *Spojených států* na počátku 90. let a současné akcentování „odpovědnosti“ značně vyvedlo z rovnováhy celý region, neboť vyvažovací funkce Spojených států nebyla dosud nahrazena;

* nedostatek asijské koncepce Clintonovy administrativy vedl k diskrepanci mezi ekonomikou a bezpečnostněpoliticky motivovaným počínáním Spojených států;

* v budoucnu budou Spojené státy nuceny změnit svůj politický přístup, který byl doposud soustředěn k Evropě, směrem k tichomořskému regionu a tato změna musí být motivována „geoekonomicky“;

* *Austrálie* učinila rozhodný ekonomický i bezpečnostněpolitický obrat směrem k Asii ve snaze etablovat se jako „asijská mocnost“;

* *Rusko* v krátkodobém ani střednědobém výhledu nebude mít v daném regionu žádnou váhu, i když ji v dlouhodobé perspektivě znovu získá, nebude už mít takový význam jako kdysi;

* *Indie* využila nového uspořádání globálního systému k rozšíření své sféry vlivu do regionu jihovýchodní Asie, což přispělo ke zvýšení váhy zahraničních Indů žijících v tomto regionu jako ekonomicky důležitého uskupení, avšak z dlouhodobého hlediska se může projevit střet zájmů mezi Čínskou lidovou republikou a Indií, pokud jde o námořní cesty v Pacifiku a v Indickém oceánu, což může mít pro jihovýchodoasijský region značné důsledky.

Region

Region jihovýchodní Asie, kterým se budu zabývat, se skládá z devíti zemí patřících ke Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN), jakož i Kambodže.¹² Tři z těchto zemí jsou konstituční monarchie (Kambodža, Malajsie, Thajsko), tři země mají demokratickou ústavu (prezidentské republiky: Indonésie, Filipínská republika; parlamentní demokracie: Singapur), dvě země jsou lidové demokracie (Laos, Vietnam), jedna země je absolutní monarchií (Brunej) a jedna země má vojenskou vládu (Barma).

Region je charakterizován především geopolitickými a historickými parametry, které v podstatě napomáhají k pochopení postupu států ASEAN. Po stručném pojednání o geografické poloze a historickém vývoji se proto zaměřím na politické, ekonomické a bezpečnostněpolitické cíle a aktivity ASEAN. Následně budu analyzovat situaci v jednotlivých státech ASEAN a teprve na jejím podkladě bude vyhodnocen jejich význam pro Evropu.

Geografická poloha, historie a cíle ASEAN

Kategorizace zemí podle klimatických zón, založená na vegetačně-geografickém přístupu, řadí země ASEAN rozložené po obou stranách rovníku k oblastem s dobrými životními podmínkami (bohaté vodní zdroje) pro obyvatelstvo. To znamená značně rozvinuté zemědělství s významnými vývozními přebytky. Pokud jde o minerální zdroje, je třeba se zmínit jen o ropě v Indonésii a v Bruneji, která představuje významný zdroj energie. Geostrategický význam tohoto regionu charakterizuje možnost kontrolovat obchodní a komerční kontakty regionu jižního Pacifiku, Japonska, Austrálie i Afriky. Ale jeho zeměpisná poloha je také příčinou bezpečnostněpolitických problémů, souvisejících s ochranou dlou-

hých pobřežních hranic jednotlivých států i s nedostatečnou infrastrukturou, což může mít bezpečnostní i obchodněpolitické důsledky.

Pohled na antropogeografickou a populačně geografickou strukturu ukazuje promíšení světových náboženství – buddhismu, křesťanství, hinduismu a islámu –, které lze vysvětlit pozůstatky imperiálních či koloniálních vlivů Arabů, Angličanů, Mongolů, Holanďanů, Portugalců i Španělů. Toto pozadí přímo předurčuje vnitřní i mezinárodní konflikty, což názorně ukazuje rušná soudobá historie tohoto regionu. Dalším faktorem vnitřní stability či nestability, který nelze podceňovat, jsou Číňané žijící v zahraničí, jejichž stupeň integrace závisí i na úrovni stability příslušného státu.

Důkladnější pohled na obchodní a průmyslové faktory ukazuje, že rozdílné ekonomické a technologické vývojové trendy v regionu ASEAN vyústily v existenci jednoho „tygra“ (Singapur), tří zemí přibližujících se k postavení pokročilé rozvojové země (Indonésie, Malajsie, Thajsko), jedné finančně nezávislé země (Brunej) a dvou zemí s velkými ekonomickými a sociálními problémy (Filipínská republika a Vietnam). Sociopolitický „dynamit“ (tj. ekonomičtí běženci) v regionu ASEAN a v sousední Kambodži je produktem těchto rozdílných vývojových úrovní.

Sdružení ASEAN bylo založeno Indonésií, Malajsií, Filipínskou republikou, Singapurem a Thajskem 8. 8. 1967.¹³ Ustavující prohlášení nazvané Bangkockská deklarace však jasně ukazuje, že ASEAN nemělo být „alianční organizací“ ve smyslu NATO, ale důraz byl kladen na cíle v ekonomické, technologické, sociální a kulturní sféře. Tato forma regionální kooperace pro většinu zemí zahrnovala též politickou reorientaci. Tyto země se vymaňovaly ze své orientace na staré koloniální metropole, jakož i z jejich hodnot a způsobů myšlení a zaměřovaly se na nové cíle regionální solidarity („think ASEAN“ – myšlení v duchu ASEAN) a regionální adaptability. V tomto směru zaměřovaly členské státy svou pozornost také na řešení regionálních krizí, neboť zde existovaly interní zájmové střety geopolitické povahy (Filipíny a Malajsie kvůli Sabahu) i komerčněpolitické povahy (Singapur, Indonésie).

Když Malajsie přišla v roce 1971 s ideou „vytvořit v jihovýchodní Asii zónu míru, svobody a neutrality (ZOPFAN – Zone of Peace, Freedom and Neutrality)“,¹⁴ zesílily emancipační snahy tohoto regionu vycházející z tradiční ideje svobody (Thajsko) a z prvků dekolonizačního procesu (Brunej, Indonésie, Malajsie, Singapur). Zatím však byla zmíněná idea propagována pouze unilaterálně Malajsií, takže ASEAN jako celek byl připraven zaregistrovat a posoudit reakci velmocí. Protože velmocí zareagovaly na tuto ideu do značné míry neutrálně, byla v roce 1976 podepsána na Bali Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii (Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia), čímž idea ZOPFAN získala konkrétní podobu. Touto smlouvou byl původní cíl rozšířen o bezpečnostněpolitickou dimenzi, avšak výslovně byla vyloučena společná obranná politika. Rozšíření cílů bylo důsledkem výhrůžných scénářů, dominujících v té době ve vztahu k SSSR a k Vietnamu.¹⁵ Když na počátku 90. let tyto faktory pominuly a bylo založeno Fórum pro asijsko-tichomořskou ekonomickou spolupráci (Asia Pacific Economic Cooperation Forum – APEC), dostalo se ASEAN do krize identity, která byla vyřešena na konferenci v Singapuru ve dnech 25.–26. 7. 1993 rozhodnutím o založení Regionálního fóra ASEAN (ASEAN Regional Forum – ARF) jako bezpečnostněpolitické instituce.

Mezitím ASEAN získalo značnou mezinárodní reputaci. Jeho členské státy si navzdory heterogennímu složení této organizace dokázaly poradit s kontrolou svých národních egoismů ku prospěchu společenství a do značné míry ve smyslu „konkordantního systému“. Donald Puchala považuje „konkordantní systém“ za organizační formu, jejíž „aktéři věří ve schopnost permanentně harmonizovat své zájmy a sklízet plody vzájemné součinnosti“.¹⁶ To by mělo zajistit vysoký stupeň růstu a vnější akceptace pro subregion cestou mezivládní kooperace.

V tomto směru jsou podstatné dva hlavní prvky: „... *reciprocita odpovídající kapacitám každé strany a konzultace spíše než unilateralismus v procesu rozhodování. Tyto principy*

musejí být uplatňovány v oblasti ekonomické, politické i vojenské politiky zahrnované pod termín »komplexní bezpečnost«. Vyžadují akceptování jasně definovaných odpovědností všemi stranami a stanovení pravidel pro vládní mezistátní rozhodování.“¹⁷ S touto koncepcí „regionální adaptibility“ ASEAN sleduje své cíle a usiluje o regionální stabilitu i mezinárodní neutralitu.

Maxima politického působení ASEAN – „národní adaptibilita“ a „regionální adaptibilita“

Podle Brecherova „výzkumného vzorku“¹⁸ je při analýze „vnitřního prostředí“ státu, jeho vojenských i ekonomických kapacit, politických struktur, nátlakových skupin i soupeřících elit nutné brát v úvahu též jeho rozhodnutí, která jsou ovlivňována rovněž „psychologickým prostředím“ („ideologie“, „historické dědictví“, „osobní predispozice“). Tato kritéria mohou být uplatněna i pro koncepci „národní adaptibility“, obecně rozšířenou v Asii, která vychází i z geografických faktorů, aniž by je deterministicky glorifikovala.

Koncepce „národní adaptibility“ vznikla již v roce 1968 v Indonésii jako asijská modifikace západních bezpečnostněpolitických úvah. Tato koncepce (v indonésckém jazyce Ketahanan Nasional) zahrnuje širokou sféru bezpečnosti a rozvoje. V prvním návrhu, připraveném Akademií indonésckého velení a generálního štábu (Lemhannas) je celkem osm kritérií, která se týkají bezpečnostní politiky státu, rozdělena do dvou celků, představujících přírodní realitu a sociální realitu státu. V prvním případě jde o zeměpisnou polohu, o bohatství minerálních zdrojů, jakož i o lidské zdroje. Druhý aspekt zahrnuje ideologický, politický, ekonomický a sociální stav společnosti, jakož i její obranné a bezpečnostněpolitické uspořádání. V těchto osmi oblastech se projevuje bezpečnostní i rozvojová způsobilost země, avšak mohou být také příčinou nebezpečí. Stát se proto snaží nejen rozvíjet, ale též kontrolovat tyto oblasti, aby byla eliminována veškerá ohrožení národní bezpečnosti.

„Každý národ má národní aspirace či národní ideály (cíle) založené na jeho životní filozofii. Při uskutečňování těchto cílů se vynořují hrozby, výzvy, překážky a rušivé vlivy jak z mezinárodního, tak i z národního prostředí. Je proto nutné disponovat silou pro uhájení pokroku a další existence [národa – pozn. aut.]. Čím větší národní síla a způsobilosti národa – či jinými slovy jeho Ketahanan Nasional –, tím lepší je kvalita jeho mezinárodních i národních pozic. Ketahanan Nasional [národní adaptibilita – pozn. aut.] je dynamickou bází národa, který disponuje mocí odolnosti a síly. Tvoří ji schopnost rozvíjet národní sílu v podmínkách konfrontací a zdolávání aktuálních i potenciálních výzev, hrozeb, překážek a rušivých vlivů, které přímo či nepřímo ohrožují integritu, identitu i samu existenci národa a státu v jeho národním rozvoji. Výraz Ketahanan Nasional není znám příliš dlouhou dobu, ačkoli indonéscký národ tuto vlastnost vykazoval po dlouhou dobu. Vyjadřuje schopnost zvládat, odrazet a překonávat hrozby všeho druhu, odolnost, vytrvalost, rozhodnost, sebevědomí a sílu při odražení, zdolávání a překonávání hrozeb všeho druhu. Tahan znamená jak způsobilost, tak i připravenost snášet břemena [v originálním textu je použito metaforického výrazu nosič břemen – pozn. aut.], jakož i odhodlanost k dalším výkonům. Odolnost je projevem pevné vůle nikdy neustat, sebejistoty a sebedůvěry.“¹⁹

V této koncepci mají důležitou roli při definování politiky nejen národní ideje a cíle, ale i tradiční hodnoty. Síly působící proti zmíněným cílům existují jak ve vnitřní, tak i v mezinárodní oblasti. Ketahanan Nasional postihuje tedy komponenty vnitřní i zahraniční politiky pro stabilizaci celého státu, pro národní věrohodnost a mezinárodní reputaci úzce související s národní silou a s výslednými možnostmi. Tyto aspekty „národní způsobilosti bojovat proti všem hrozbám“ byly zahrnuty do Směrnic státní politiky Indonésie z 22. 3. 1978. Dne 29. 9. 1982 byla tato koncepce převedena na právní základ, který vyjadřoval možné politické i vojenské reakce na hrozby pro indonéscký národ. Tak byla koncepce pevně zakotvena ve vědomí obyvatelstva i ozbrojených sil.

Indonéské pojetí rozšířené bezpečnostní koncepce zahrnující faktory vnitřní i zahraniční politiky bylo asijskými sousedy akceptováno a často přijímáno v modifikované podobě. Např. Thajsko vyhlásilo tuto koncepci za státní cíl pod označením „národní stabilita“ poprvé v Pátém národním plánu hospodářského a sociálního rozvoje (1983–1986). Protože sousední státy tuto koncepci uplatňují v praxi, získává téměř charakter regionálně svébytné teorie a byla již jako taková indikována Molsem²⁰ i dalšími autory v různých studiích. Nejdůležitějším prvkem „národní adaptability“ je kulturní složka s funkcí rozvoje národa a podpory státu. Pro obyvatelstvo těchto zemí, které bývaly koloniemi, nebo byly ohrožovány koloniálními mocnostmi, představuje hlavní identifikační linii a je podstatná pro jejich vnitřní stabilitu. Na bázi „národní adaptability“ může být běžně zachovávan tradiční hodnotový systém, aniž by to vedlo k nacionalistickým extrémům. Akceptace této ideje vede k výrazné prioritizaci politické organizace země příslušnými vládními vůdci. To se týká nejen Indonésie, která jako první definovala tuto koncepci, ale i zemí ASEAN, které ji identifikovaly jako cíl své regionální kooperace pod termínem „regionální adaptability“.

Na tomto základě se snaží vytvořit alianci, která bude schopna se vyrovnat s výzvami moderního mezinárodního systému, ale bude zároveň odpovídat podstatnému kritériu Immanuela Kanta: „... *taková Společnost národů podle ideje původní společenské smlouvy je nutná ne pro vměšování do vnitřních nesnází, ale pro vzájemnou ochranu před útoky vnějších nepřátel*“.²¹

Tímto kritériem je nezasahování do vnitřních záležitostí států. Takový přístup byl v poslední době důsledně uplatňován během puče druhého kambodžského spolupremiéra Hun Sena v roce 1997, kdy se ASEAN snažilo převzít roli zprostředkovatele mezi stranami konfliktu, založenou na čistě diplomatických jednáních. Navzdory důrazu kladenému na „adaptabilitu“ termín „národní adaptability“ hraje sotva nějakou roli ve vědeckopolitické analýze zemí jihovýchodní Asie ze strany západních expertů, ačkoli pod tento široký termín lze zahrnout právě „nepřímé pronikání“ jako důsledek prolínání komunikační revoluce a subregionální ekonomické politiky. Studie o asijském regionu jsou zpracovávány hlavně západními metodami, které často buď berou kulturní složku v úvahu jen okrajově a omezují se spíše na faktory, které jsou objektivně měřitelné, anebo přenášejí kulturní aspekty do centra analytické pozornosti, aniž by je začleňovaly do většího celkového rámce. To je potřeba si uvědomit při používání těchto studií k politickému hodnocení situace v zemích jihovýchodní Asie.

Ekonomický rámec ASEAN

V ekonomické oblasti i navzdory finanční krizi v roce 1997 ASEAN rozvinulo svou sílu, což se projevilo nejen v růstových ukazatelích posledních několika let, ale odrazilo se to rovněž ve střednědobých a dlouhodobých prognózách mezinárodních ekonomických institucí, které pro léta po zotavení z krize i nadále očekávají až 5 % průměrného ročního růstu. Patrně dojde k silnější diferenciaci mezi rostoucími a stagnujícími národními ekonomikami. Prvně zmíněné (např. Thajsko či Malajsie) projevují dostatečnou politickou vůli k prosazování nutných ekonomických i politických strukturálních reforem, avšak následně zmíněné ekonomiky (např. Indonésie) příliš malou. Rozdílné vývojové trendy se projevují rovněž v obnovování důvěry mezinárodních investorů, kteří zřetelně podpořili „přeorientaci“ první skupiny novými investicemi v lednu 1998, zatímco se sotva uskutečnily nějaké investice do indonéské ekonomiky. Přesto experti předpokládají stabilizaci zmíněných zemí, která se v delším horizontu opět může stát platformou boomu, třebaže již nikoli s dřívějšími růstovými parametry.²²

V zájmu posílení tohoto ekonomického potenciálu se ASEAN snaží o ekonomickou kooperaci formou Dohody o zóně volného obchodu států ASEAN (ASEAN Free Trade Area – AFTA), kterou poprvé navrhlo Thajsko. Tím si však ASEAN způsobuje politický problém, nikoli však ekonomický. ASEAN si musí počínat opatrně, aby nevytvářelo nový ekono-

mický či obchodní blok, neboť zóna volného obchodu potřebuje podporu a kooperaci s Japonskem i se Spojenými státy. Obě tyto země však pouze podporují volný obchod a při prosazování protekcionistických opatření nebudou určitě váhat s uplatněním sankcí. Vztahy s těmito dvěma supervelmocemi tedy vyžadují spolehlivý instinkt ze strany zemí ASEAN. Z dlouhodobého pohledu však vyhlídky na ekonomickou kooperaci nejsou špatné. AFTA je považována za víceméně dobrou šanci pro všechny členské státy, i když přípravy k její praktické realizaci mají trvat až do roku 2003 nebo ještě déle. Půjde ovšem o specificky asijské srůstání, jež nebude tak těsné jako v Evropské unii. Podstatné cíle AFTA jsou následující:

- * nabídnout podněty pro zahraniční investory,
- * přizpůsobit průmyslovou strukturu novým ekonomickým podmínkám,
- * zvýšit obchod uvnitř ASEAN.²³

První dva cíle mají prioritu, neboť hlavními problémy ASEAN jsou investice a výrobní struktury. Pro stabilizaci investiční aktivity jsou kromě Japonska, USA a Světové banky potřební též investoři z Evropské unie. Velkou překážkou na cestě ke stabilnímu ekonomickému uspořádání je však výrobní struktura. Doposud byla orientována konkurenčně, nikoli komplementárně, což bylo nutné pro zvýšení efektivnosti regionální ekonomiky. ASEAN má již zkušenost s reorganizací ekonomických struktur, neboť po první adaptaci v 80. letech značně vzrostl objem zahraničního obchodu. Podobný efekt se očekává i nyní. Přitom obchodu uvnitř ASEAN je přikládán menší význam, a tak snížení vnitřních cel o 15 % bude sotva mít nějaké rozhodující důsledky. V této souvislosti je třeba vidět sílící snahy o rozšíření ekonomických vztahů ASEAN s australsko-novozélandským regionem, formalizovaném v Australsko-novozélandském užším ekonomickém vztahu (Australian-New Zealand Closer Economic Relationship – CER).²⁴ Jsou orientovány především na podporu vývozu ASEAN a na nalezení nových trhů, jakož i investorů.

Bezpečnostněpolitický rámec ASEAN

Po počáteční zdrženlivosti ASEAN zřetelně zvýraznilo svou představu bezpečnostní politiky. Nejdůležitější událostí bylo rozhodnutí 26. zasedání ASEAN-PMC z 26. 7. 1993 o založení ARF (ASEAN Regional Forum), které se následně sešlo na 27. zasedání ASEAN-PMC poprvé v Bangkoku v roce 1994.²⁵ Kromě toho může být za další krok v bezpečnostněpolitických aktivitách považováno rozhodnutí o vytvoření Jihovýchodoasijské zóny bez jaderných zbraní (South East Asia Nuclear Weapon Free Zone – SEANWFZ), které bylo přijato v prosinci 1995 a realizováno 27. 3. 1997. Pro tyto snahy v oblasti regionální bezpečnosti byly rozhodující následující faktory:

- * hrozící mocenská vakuum po stažení Ruska a Spojených států z regionu,
- * předčasné dokončení stahování USA z filipínských základen,
- * modernizace čínské armády a čínského námořnictva, doprovázená sílící čínskou angažovaností v Jihočínském moři, v Andamanském moři a v Barmě,
- * modernizace japonských sil sebeobrany a jejich zapojení do misí OSN v Kambodži a v Mosambiku,
- * rozsáhlé zbrojní nákupy ze strany menších národů v regionu.

Při své otevřené struktuře má ARF značný význam, pokud jde o světovou politiku, neboť v tomto fóru je zastoupeno pět příslušných regionálních mocností (Indie, Japonsko, Rusko, Spojené státy, Čínská lidová republika), tři stálí členové Rady bezpečnosti OSN (Rusko, Spojené státy, Čínská lidová republika), čtyři země s největší hustotou obyvatelstva na světě (Čínská lidová republika, Indie, Spojené státy, Indonésie) a ekonomicky nejúspěšnější státy na světě v posledních deseti letech (Čínská lidová republika, Thajsko, Malajsie, Korejská republika, Indonésie, Singapur, Japonsko). Nabídka skupinové diskuze v podobě fóra vychází ze základního rysu asijské mentality. Není totiž důležité, co si kdo o setkání myslí, ale důležitá je skutečnost, že se setkání koná a že „slouží dobrému jménu účastníků“.

Tento názor položil nepostradatelný základ pro regionální dialog o bezpečnosti. Podle západních (evropských) představ je tato forma setkání bez formálního cíle nesnadno pochopitelná, avšak Asijci jsou vyznavači pružnosti agendy. Již před svým ustavujícím zasedáním bylo fórum posuzováno zejména neasijskými experty jako první krok k regionálnímu bezpečnostnímu systému. Toto hledisko však Asijci nesdíleli, i když na bázi fóra mají být uskutečňována Opatření pro vytváření důvěry a bezpečnosti (Confidence- and Security-Building Measures – CSBM), která se mají týkat politické i ekonomické součinnosti, kulturní výměny, jakož i vojenských aspektů, přičemž základem této konstrukce jsou především konzultace. V budoucnu budou tedy možné společné (většinou bilaterální) operace i manévry, avšak integrované velitelské systémy, jaké má NATO, zůstanou utopií i v dlouhodobé perspektivě, neboť postkoloniální struktury povedou k velmi rozvinutému sebevědomí jednotlivých národů.

Ve vojenské sféře je potřeba brát v úvahu rovněž vzrůstající akvizice zbrojních technologií a zbraní, zaznamenávané v regionu v několika posledních letech. Jde o:

- * technologicky velmi dokonale zbraně amerického původu,
- * zbraně ze sovětských likvidačních zásob,
- * zbraně čínské produkce s nízkými technologickými standardy.

Po svých ekonomických úspěších zaznamenaných v posledních několika letech a po rozvojovém pokroku ve směru vyplňování mocenského vakua se ASEAN rozhodlo realizovat tyto modernizační programy v rámci národní odpovědnosti. Při vyhodnocování potenciálů je však potřeba si uvědomit, že do určité míry zde již dříve existovala spletitá směsice zbraní v ozbrojených silách jednotlivých zemí, což vytváří velké problémy nejen pro logistiku, ale i pro komunikační možnosti a vedení operací. Už nyní není možné v některých zemích standardizovat nějakou složku ozbrojených sil. Kromě toho ruské a čínské zbraně ve skutečnosti nejsou přijatelnou alternativou ve srovnání s dodávkami výzbroje amerického původu. Slouží totiž jen k demonstraci politické nezávislosti a jako prostředek ekonomického nátlaku na Spojené státy pro umožnění cenově výhodnějších nákupů.

Přitom všechny země (včetně Čínské lidové republiky) si uvědomují, že již nemohou řešit mezinárodní konflikty ve svůj prospěch vojenskými prostředky, neboť politické a především ekonomické důsledky by byly příliš vážné. Nákupy zbraní proto často slouží k domácím mocenským faktorům, k uspokojení armády. Kromě toho většina akvizic se uskutečňuje v rámci tzv. „kontingenčního plánování“, tzn. že jde o pořizovací akce, které se stěží mohou vymknout kontrole, a podle současného vývoje (např. v důsledku finanční krize v roce 1997) mohou být nákupy modifikovány nebo blokovány, aniž by to mělo nějaké podstatné důsledky pro bezpečnost příslušného státu. Třebaže tedy extenzivní nákupy zbraní v regionu představují nárůst potenciálu, nemusí to vyústit ve vojenské konflikty, jak např. historicky ukázala studená válka v Evropě. Proto bezpečnostněpolitické důsledky modernizačních programů nebudou tak dalekosáhlé, jak předpovídali někteří západní experti.

¹ Scalapino, R. A.: Regionalism in the Pacific: Prospects and Problems for the Pacific Basin. *Atlantic Community Quarterly*, USA, 26, 1988, s. 174–188, zde s. 183.

² Viz Mols, M.: Regionalismus in Lateinamerika und Südostasien. *Außenpolitik*, III/1988, s. 291.

³ Viz Matthies, V.: *Kriegsschauplatz Dritte Welt*. München 1988, s. 83 a násled.

⁴ Viz Jones, R. W., Hildreth, S. A.: *Modern Weapons and Third World Powers*. Boulder 1984, s. 1.

⁵ Viz Scalapino, R. A.: *The United States and Asia: Future Prospects*. *Foreign Affairs*, Winter 1991–1992, s. 19–40.

⁶ Stanley Fisher (z Mezinárodního měnového fondu) v rozhovoru s W. A. Herrmannem ve Washingtonu, 26. 3. 1998.

⁷ Viz Suk-Ryul Yu: *Recent Developments of Inter-Korean Relations*. Příspěvek přednesený na mezinárodní konferenci *The Sixth International Security Forum*, Tokio, 24.–25. 2. 1993, s. 2.

⁸ V roce 1994 dosáhla Korejská republika hrubého národního produktu ve výši zhruba 376 mld. \$; pro srovnání: Indie – 293 mld. \$, Austrálie – 332 mld. \$. Viz *Far Eastern Economic Review*, Asia 1997 Yearbook. Hongkong 1996, s. 14.

⁹ Viz Shim Jae Hoon: *The Battle Within*. *Far Eastern Economic Review*, 1. 4. 1993, s. 25. Viz též Shim Jae Hoon: *Meeting the Boss*. *Far Eastern Economic Review*, 28. 10. 1993, s. 36.

¹⁰ Viz Baum, J.: *Up and Running*. *Far Eastern Economic Review*, 17. 6. 1993, s. 15.

¹¹ Viz Baum, J.: President's Choice. Far Eastern Economic Review, 18. 2. 1993, s. 13.

¹² Následující výklad vychází z chápání ASEAN jako sdružení deseti uvedených zemí, neboť členství Kambodže bylo v roce 1997 jen odročeno vzhledem k jejím vnitřním problémům. V každém případě asijské zdroje hovoří pouze o ASEAN-10.

¹³ V roce 1984 se připojil Brunej; v roce 1994 byl přijat Vietnam a jeho členství nabylo účinnosti v červenci 1995; v roce 1997 se připojily Laos a Barma.

¹⁴ Viz Scalapino, R. A.: Regionalism in the Pacific, cit. dílo, s. 184 a násl.

¹⁵ Viz Feske, S.: ASEAN and the Prospects for Regional Arms Control in Southeast Asia. Berlin 1986, s. 2 a násl.

¹⁶ Cit. dle Mols, M.: cit. dílo, s. 29.

¹⁷ Scalapino, R. A.: Regionalism in the Pacific, cit. dílo, s. 184.

¹⁸ Viz Brecher, M.: The Foreign Policy System of Israel. Oxford 1972, s. 3 a násl.

¹⁹ „Setiap bangsa mempunyai aspirasi atau cita-cita nasional yang dilandasi falsafah hidupnya. Dalam mengejar cita-cita itu tentu akan menghadapi ancaman, tantangan, hambatan serta gang-guan, baik yang datang dari luar maupun dari dalam negeri sendiri. Oleh karena itu perlu mempunyai kekuatan untuk mempertahankan kelangsungan hidupnya. Makin tinggi kekuatan dan kemampuan nasional suatu bangsa atau dengan kata lain ketahanan nasionalnya, makin tinggi pula kualitasnya dan semakin kuat pula posisinya, baik ke luar maupun ke dalam. Ketahanan Nasional mempunyai arti suatu kondisi dinamik suatu bangsa, berisi keuletan dan ketangguhan, yang mengandung kemampuan mengembangkan kekuatan nasional, di dalam menghadapi dan mengatasi segala tantangan, ancaman, hambatan serta gangguan baik yang datang dari luar maupun dari dalam, yang langsung maupun tidak langsung membahayakan integritas, identitas, kelangsungan hidup bangsa dan negara serta perjuangan mengejar tujuan perjuangan nasionalnya. Istilah ketahanan nasional ini belum lama dikenal walaupun telah lama dimiliki bangsa Indonesia. Ia mengandung arti kemampuan, teguh, ulet, tabah, sadar dan tangguh dalam menghadapi, menahan dan menanggulangi segala macam ancaman. Tahan adalah kemampuan dan kekuatan menanggung beban; kuat, menderita, ulet dalam usaha yang terus menerus. Ulet adalah kemauan yang keras, tidak kenal menyerah, yakin dan percaya pada diri sendiri.“ – Sekolah Staf dan Komando Angkatan Darat (ed.): Vademekum Seskoad. Bandung, cetakan ketiga, 1987, s. 100.

²⁰ Viz Mols, M.: cit. dílo, s. 284–300.

²¹ Kant, I.: Metaphysik der Sitten. Hamburg 1922, 4. vydání, s. 173; zde § 54 o metafyzických základech jurisprudence. Tento bod o ideji „kongresu států“ je pojednáván a rozšířen v § 61 ve zpětné argumentaci o bezprostřední zrušitelnosti a neexistenci ústavy.

²² Stanley Fisher (z Mezinárodního měnového fondu) v rozhovoru s W. A. Herrmannem ve Washingtonu, 26. 3. 1998.

²³ Viz Anwar Nasution: Open Regionalism: The Case of ASEAN-Free-Trade-Area. University of Indonesia, Faculty of Economics, Jakarta 1992.

²⁴ Viz Zoellick, R. B.: Australians and Americans. Rukopis přednášky pro shromáždění Australian American Education Leadership Foundation v srpnu 1994. Washington 1994, s. 15.

²⁵ Účastníci: Brunej, Indonésie, Malajsie, Filipínská republika, Singapur, Thajsko, Japonsko, Spojené státy, Evropská unie, Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Korejská republika, Čínská lidová republika, Rusko, Vietnam, Laos a Papua–Nová Guinea. V roce 1997 byla tato skupina zemí rozšířena o Indii.

Poznámka: Druhá část této rozsáhlé stati, týkající se konfliktních potenciálů jihovýchodní Asie a spolupráce tohoto regionu s Evropou, bude uveřejněna v časopise Mezinárodní vztahy, 3/1999.